

KRZYSZTOF JAŻDŻEWSKI

Administracja lasami państwowymi w latach 1868-1914 na terenie dzisiejszej RDLP w Gdańsku

Administration of the state-owned forests in the territory of the Gdańsk Regional Directorate of the State Forests National Forest Holding in years 1868-1914

ABSTRACT

Jażdżewski K. 2009. Administracja lasami państwowymi w latach 1868-1914 na terenie dzisiejszej RDLP w Gdańsku. Sylwan 154 (2): 139-144.

This article is the second in a series about the state forests administration in the territory of the Gdańsk Regional Directorate of the State Forests National Forest Holding in the time of Poland's partition. In the period under study (1868-1914), increase in the number of Forest Inspectorates and Forest Districts was observed. This growth was mainly the result of acquisition by the German government of new lands and forests and their transfer to forest administration.

KEY WORDS

history of forestry, Pomorze Gdańskie, Western Prussia

ADDRESSES

Krzysztof Jażdżewski – e-mail: kj.jazdzewski@wp.pl

Muzeum Ziemi Kościerskiej w Kościerzynie; ul. Rynek 9; 83-400 Kościerzyna

Wstęp

Dzieje administracji leśnej na obszarze Pomorza Gdańskiego w okresie zaborów do tej pory nie doczekały się szczegółowego opracowania. Nie dysponujemy w polskiej literaturze przedmiotu gruntownymi badaniami nad historią lokalnych administracji leśnych. Niniejszy artykuł jest drugim w cyklu dotyczącego administracji lasami państwowymi na terenie RDLP w Gdańsku. Wcześniejsze opracowanie opisywało lata 1815-1867 [Jażdżewski 2008].

Cezurę początkową opisywanego okresu wyznacza rok 1868 – początek nowych reform administracji leśnej, zaś końcową – rok 1914, czyli wybuch I wojny światowej. Obszar objęty badaniami zamyka się w granicach rejencji gdańskiej. Z tego względu w opracowaniu znalazło się 11 nadleśnictw aktualnie wchodzących w skład RDLP w Gdańsku. Urzędy rejencyjne były właściwymi organami władzy wykonawczej, których kierownicy (prezesi) pozostawali w bezpośredniej zależności służbowej od rządu w Berlinie. Kompetencje rejencji obejmowały całokształt terytorialnego zarządu krajem w granicach rejencji w zakresie podlegającym kompetencjom ministrów spraw wewnętrznych, finansów, spraw zagranicznych, wojny, handlu i przemysłu, robót publicznych, rolnictwa, zarządu domen, lasów, spraw kościelnych i szkolnych oraz sanitarnych [Stelmach 1981]. Rejencje podzielono na dwa wydziały kierowane przez dyrektorów. Wydział I zajmował się sprawami podlegającymi ministrom spraw wewnętrznych, policji, wojny i spraw zagranicznych, a także takimi zagadnieniami jak: problemy sanitarne, więziennictwo, opieka społeczna, fundacje dobroczynne, nadzór nad samorządem i towarzystwami oraz sprawy

kościelno-szkolne. Wydział II rozpatrywał te zagadnienia, które powierzone zostały zwierzchniemu kierownictwu ministrów finansów, rolnictwa oraz domen i lasów państwowych. Członkiem tego wydziału był również dyrektor lasów rejencji (niem. Oberförstmeister). Zazwyczaj miał on rangę drugiego urzędnika po dyrektorze wydziału. Wydziały nie tworzyły odrębnych organów decyzyjnych w ramach rejencji, lecz stanowiły jedno wspólne kolegium rejencyjne. W skład kolegium pod przewodnictwem prezydenta wchodził wyższy radcy rejencyjni wraz z dyrektorem lasów rejencji, radcy rejencyjni, techniczni członkowie rejencji i asesory. Na czele kolegium rejencyjnego postawiony był prezes rejencji. W obrębie wydziału drugiego za sprawy związane z lasami odpowiedzialni byli również członkowie do spraw technicznych.

Drugi szczebel administracji leśnej stanowiły inspekcje leśne (niem. Forstinspektion), kierowane najczęściej przez mistrzów leśnych (niem. Forstmeister) w randze radców rejencyjnych. W ramach inspekcji sprawowano kontrolę nad racjonalną eksploatacją wszystkich lasów leżących na terenie rejencji. Bezpośrednim przełożonym kierowników inspekcji leśnych był dyrektor lasów rejencji. Każdej inspekcji leśnej podlegało kilka nadleśnictw (niem. Oberförsterei). Na czele nadleśnictwa stał nadleśniczy (niem. Oberförster) lub mistrz leśny. W skład nadleśnictw wchodziło najczęściej kilka obchodów, zwanych później również okręgami ochronnymi (niem. Schutzbezirke), którymi kierowali leśniczowie (niem. Förster) lub mistrzowie ochrony (niem. Heegemeister). Jeśli okręg ochronny zajmował większą powierzchnię, na jego czele stali zazwyczaj leśniczowie rewirów (niem. Revierförster). Uzyskane przychody nadleśniczowie mieli obowiązek odprowadzać do specjalnie utworzonych kas leśnych (niem. Forstkasse). Kasy te stanowiły część administracji kasowej powołanej do obsługi urzędów leśnych i państwowej gospodarki leśnej. Podlegały one głównym kasom rejencji (niem. Regierungshauptkasse). Kasy leśne tworzone były najczęściej w najbliższej siedzibie powiatu lub przy samej inspekcji, a później nadleśnictwie.

Liczba i zasięg inspekcji leśnych

Inspekcje leśne stanowiły drugi szczebel administracji leśnej. Ich kontroli podlegały lasy należące do poszczególnych nadleśnictw znajdujących się na obszarze rejencji.

Początkowo utrzymano podział na dwie inspekcje leśne: Gdańsk I (46 185 ha) i Gdańsk II (55 195 ha). Do pierwszej z nich należały nadleśnictwa: Pelplin, Drewniaczki, Wirty, Okoniny, Błędno i Osieczna, zaś do drugiej: Sobowidz, Filipy, Jodłowno, Kartuzy, Mirachowo, Oliwa, Piekiełko i Darżlubie [Topographisch... 1869]. Już w 1883 roku lasy rejencji nadzorowane były przez trzy inspekcje: Gdańsk-Elbląg, Gdańsk-Starogard oraz Gdańsk-Wejherowo. Pierwszej z wymienionych inspekcji podlegały nadleśnictwa: Stegna, Pelplin oraz Sobowidz. Do inspekcji Gdańsk-Starogard należał nadzór nadleśnictw: Wirty, Drewniaczki, Błędno, Osieczna, Okoniny, Leśna Huta oraz Bukowa Góra. Ostatniej inspekcji podlegały nadleśnictwa: Jodłowno, Kartuzy, Mirachowo, Oliwa, Chylonia, Gniewowo oraz Darżlubie [Donner, Hagen 1883]. U schyłku XIX wieku na terenie rejencji funkcjonowały cztery inspekcje. Do pierwszej, Gdańsk-Gdańsk, należało tylko Nadleśnictwo Stegna. Inspekcją tą kierował bezpośrednio dyrektor lasów rejencji. Drugiej, o nazwie Gdańsk-Starogard Gdański, podlegało siedem nadleśnictw: Pelplin, Drewniaczki, Błędno, Wirty, Osieczna, Okoniny oraz Leśna Huta, zaś do trzeciej, Gdańsk-Kościierzyna – sześć: Loryniec, Bukowa Góra, Sulęczyno, Jodłowno, Kartuzy oraz Mirachowo. Ostatnia inspekcja, Gdańsk-Wejherowo, obejmowała również sześć nadleśnictw: Sobowidz, Oliwa, Chylonia, Gniewowo, Wejherowo oraz Darżlubie [Schneider 1900].

Następne lata przyniosły kolejną reorganizację w obrębie inspekcji leśnych. W 1910 roku na terenie rejencji gdańskiej odnotowane zostały 23 nadleśnictwa. Podporządkowano je czterem

inspekcjom leśnym (tab. 1). Do pierwszej z nich, Gdańsk-Gdańsk, należały nadleśnictwa: Stegna, Pelplin i Oliwa. W skład inspekcji Gdańsk-Starogard Gdański wchodziły nadleśnictwa Drewniaczki, Błędno, Lubichowo, Wirty, Osieczna, Bartel Wielki i Leśna Huta. Do inspekcji leśnej Gdańsk-Kościerzyna zaliczono nadleśnictwa: Loryniec, Bukowa Góra (Kościerzyna), Lipusz, Sulęczyno, Kartuzy i Mirachowo, zaś do inspekcji Gdańsk-Wejherowo: Jodłowno, Sobowidz, Chylonia, Gniewowo, Wejherowo, Góra i Darżlubie [Schneider 1911].

W opisywanym okresie na bieżąco dostosowywano liczbę inspekcji do wielkości i liczby nadleśnictw. Uwagę zwraca fakt, iż położone najbliżej Gdańska nadleśnictwa podlegały inspekcji kierowanej bezpośrednio przez dyrektora lasów rejencji. Początkowo inspekcja ta znacznie odbiegała powierzchnią i liczbą nadleśnictw od pozostałych jednostek. Z biegiem czasu jednak starano się niwelować te różnice.

Liczba i zasięg nadleśnictw

Do 1868 roku na obszarze rejencji gdańskiej funkcjonowało 11 nadleśnictw. Największe z nich, Drewniaczki (niem. Wilhelmswalde), zajmowało obszar 16 126 ha i należało do kasy leśnej w Skórczu. Porównywalną wielkość miało Nadleśnictwo Wirty (niem. Wirthy), zajmujące 15 810 ha. Podlegało ono kasie leśnej w Borzechowie. Trzecie co do wielkości Nadleśnictwo Mirachowo (niem. Mirchau) o powierzchni 10 745 ha, należało do kasy leśnej w Kartuzach. Nadleśnictwo Jodłowno (niem. Stangenwalde) zajmowało 9 788 ha. Kasa leśna tegoż Nadleśnictwa również mieściła się w Jodłownie. Malowniczo położone Nadleśnictwo Okoniny (niem. Okonin) rozpościerało się na obszarze 9 576 ha, zaś Darżlubie (niem. Darzlub) na powierzchni 8 971 ha. Nieco mniejsze Nadleśnictwo Oliwa (niem. Oliva) zajmowało 7 374 ha i odprowadzało przychód do kasy leśnej w Sopocie. Należące do kasy leśnej w Wejherowie Nadleśnictwo Piekiełko (niem. Piekelken) zajmowało 7 188 ha. Położone pod Kościerzyną Nadleśnictwo Filipy (niem. Philippi) obejmowało 6 109 ha i należało do kasy leśnej we wspomnianym mieście. Nadleśnictwo Sobowidz zajmowało już tylko 4 967 ha. Kasa leśna tego Nadleśnictwa mieściła się również w Sobowidzu. Najmniejsze, bo zajmujące 4 671 ha, Nadleśnictwo Pelplin należało do kasy leśnej w Starogardzie Gdańskim [Oelrichs 1869].

W 1868 roku rozpoczęto reformę administracji leśnej polegającą na zwiększeniu liczby nadleśnictw oraz inspekcji leśnych. W roku tym utworzono trzy nadleśnictwa: Kartuzy (niem. Karthaus), Osieczna (niem. Hagenort) oraz Błędno (niem. Wildungen). Pierwsze z nich zostało utworzone z fragmentu Nadleśnictwa Mirachowo i Jodłowno i objęło swoim zasięgiem 7 944 ha podzielone na 6 obchodów. Kasa leśna nadleśnictwa mieściła się w Kartuzach. Utworzone z części Nadleśnictwa Wirty Nadleśnictwo Osieczna obejmowało 8 613 ha i podzielone było również na 6 obchodów. Kasę leśną dla Nadleśnictwa umieszczono w Borzechowie. Nadleśnictwo Błędno utworzono z części Nadleśnictwa Drewniaczki oraz leżącego na terenie rejencji

Tabela 1.

Inspekcje leśne na terenie rejencji gdańskiej w 1899 i 1910 roku

Forest Inspectorates in the territory of the Gdańsk District (Regierungsbezirk Danzig) in 1899 and 1910

Nazwa inspekcji leśnej	Powierzchnia [ha]		Liczba nadleśnictw	
	1899	1910	1899	1910
Gdańsk-Gdańsk	5 296	17 863	1	3
Gdańsk-Starogard Gdański	44 851	42 007	7	7
Gdańsk-Kościerzyna	39 178	41 574	6	6
Gdańsk-Wejherowo	33 011	38 363	6	7
Suma	122 336	139 807	20	23

kwidzyńskiej Nadleśnictwa Osie (niem. Osche). Rozpościerało się ono na powierzchni 8 425 ha i podzielone było na 4 obchody. Kasa leśna tego Nadleśnictwa mieściła się w Skórczu [Topographisch... 1869]. Oprócz utworzonych na terenie rejencji funkcjonowało poza tym 11 nadleśnictw. Były to: Nadleśnictwo Pelplin (4 671 ha, 9 obchodów, 1 rewir leśny, kasa leśna w Starogardzie Gdańskim), Drewniaczki (7 701 ha, 4 obchody, kasa leśna w Skórczu), Wirty (7 198 ha, 3 obchody, kasa leśna w Borzechowie), Okoniny (9 576 ha, 7 obchodów, kasa leśna w miejscowości Frank), Sobowidz (4 968 ha, 8 obchodów, 1 rewir leśny, kasa leśna w Sobowidzu), Filipy (6 111 ha, 6 obchodów, kasa leśna w Kościerzynie), Jodłowno (5 472 ha, 8 obchodów, kasa leśna w Kartuzach), Mirachowo (7 166 ha, 7 obchodów, kasa leśna w Kartuzach), Oliwa (7 374 ha, 6 obchodów, 1 rewir leśny, kasa leśna w Sopocie), Piekiełko (7 189 ha, 6 obchodów, kasa leśna w Wejherowie) i Darżlubie (8 971 ha, 7 obchodów, kasa leśna w Wejherowie) [Topographisch... 1869].

Kolejne jednostki administracji leśnej utworzono w latach siedemdziesiątych XIX wieku. Były to nadleśnictwa: Stegna (niem. Steegen), obejmujące 5 325 ha, Leśna Huta (niem. Königswiese) o obszarze 5 909 ha oraz Chylonia (niem. Kielau) – 5 858 ha. W latach siedemdziesiątych pojawiają się również dwa inne nadleśnictwa: Bukowa Góra (niem. Buchberg) oraz Gniewowo (niem. Gnewau). Nadleśnictwo Bukowa Góra to dawne Nadleśnictwo Filipy. Jego nazwę zmieniono przy okazji zmiany siedziby w 1877 roku, zaś Gniewowo to dawne Nadleśnictwo Piekiełko. Nazwę tegoż nadleśnictwa również zmieniono z racji przeniesienia siedziby do miejscowości Gniewowo już pod koniec lat sześćdziesiątych. W 1885 roku utworzono jeszcze jedno nadleśnictwo – Wejherowo (niem. Neustadt).

Również ostatnie dziesięciolecie XIX wieku obfitowało w zmiany administracyjne. Już w 1893 roku z części Nadleśnictwa Bukowa Góra i Mirachowo utworzono Nadleśnictwo Sulęczyńskie (niem. Sullenschin). W tym samym roku utworzono również Nadleśnictwo Loryniec (niem. Lorenz). Kolejne zmiany w administracji możemy zaobserwować już w 1900 roku, kiedy to utworzono Nadleśnictwo Góra (niem. Gohra) i Lubichowo (niem. Deutscheide). W 1902 roku powstało ostatnie przed wybuchem I wojny światowej nadleśnictwo – funkcjonujące do dzisiaj Nadleśnictwo Lipusz (niem. Lippusch).

Warto zauważyć, iż zwiększanie liczby nadleśnictw szło w parze z pozyskiwaniem nowych połąci gruntów oraz lasów (tab. 2). Począwszy od lat sześćdziesiątych XIX wieku rząd pruski rozpoczyna gwałtowny wykup gruntów uprawnych pod zalesienia oraz lasów będących własnością prywatną. Od 1860 do 1910 roku powierzchnia gruntów należących do administracji leśnej wzrosła o blisko 45%. Pod względem gospodarczym fakt ten przyczynił się do zalesienia wielu tysięcy hektarów gruntów, które po odzyskaniu niepodległości przeszły na skarb państwa polskiego. Trzeba jednak również pamiętać, że zazwyczaj działało się to ze szkodą dla polskiego stanu posiadania.

Liczba obchodów i okręgów ochronnych

Najniższy szczebel administracji leśnej stanowiły obchody, później zwane również okręgami ochronnymi. W 1868 roku jedno nadleśnictwo obejmowało średnio 6,4 obchodów liczących po 1 126 ha (tab. 3). Najwięcej, bo aż 10, obchodów posiadało Nadleśnictwo Pelplin, zaś najmniej, bo tylko 3 – Nadleśnictwo Wirty. W tym ostatnim obchody posiadały największą powierzchnię, sięgającą 2 400 ha. Taki stosunek liczby obchodów do powierzchni zależny był w dużej mierze od położenia i wielkości kompleksów leśnych. W późniejszym okresie w zasadzie tylko w Nadleśnictwie Pelplin spotykamy tak dużą liczbę obchodów w stosunku do powierzchni – w 1910 roku było ich 12, a średnia powierzchnia wynosiła 425 ha.

Tabela 2.

Powierzchnia lasów i liczba nadleśnictw rejencji gdańskiej w latach 1860-1910
 Area of forests and the number of forest districts in the territory of the Gdańsk District in 1860-1910

	1860	1870	1880	1900	1910
Powierzchnia lasów [ha]	96 908	101 629	110 448	123 260	139 807
Liczba nadleśnictw	12	15	17	22	23
Średnia powierzchnia nadleśnictwa [ha]	8 075	6 775	6 497	5 602	6 078

Tabela 3.

Powierzchnia obchodów lub okręgów na obszarze rejencji gdańskiej w latach 1868-1910
 Area of Forest Ranges or Forest Protection Units in the territory of the Gdańsk District in 1868-1910

	1868	1883	1900	1910
Liczba obchodów lub okręgów ochronnych	90	108	137	154
Liczba nadleśnictw	14	17	22	23
Średnia liczba obchodów lub okręgów ochronnych przypadająca na nadleśnictwo	6,4	6,3	6,2	6,7
Średnia powierzchnia obchodów lub okręgów ochronnych [ha]	1 126	1 023	899	907

Zakończenie

Podsumowując, można stwierdzić, iż reformy administracji leśnej przeprowadzane od 1868 roku spowodowane były przede wszystkim stale wzrastającą powierzchnią gruntów. Średnia powierzchnia nadleśnictwa w omawianym okresie wynosiła niespełna 7 tys. ha, zaś inspekcji – 40 tys. ha. Takie stosunkowo niewielkie powierzchnie nadleśnictw, przy ówczesnej komunikacji i sposobach gospodarowania, zapewniać miały sprawną administrację.

Literatura

- Donner K., Hagen O. 1883. Die forstlichen Verhältnisse Preussens, Berlin.
 Jażdżewski K. 2008. Administracja lasami państwowymi na obszarze RDLP w Gdańsku w latach 1815-1867. Sylwan 152 (10): 56-61.
 Oelrichs H. 1869. Statistische Mittheilungen über den Regierungsbezirk Danzig. Danzig.
 Schneider F. W. 1900. Forst und Jagdkalender für Preussen auf das Jahr 1899. Berlin-Leipzig.
 Schneider F. W. 1911. Forst und Jagdkalender für Preussen auf das Jahr 1910. Berlin-Leipzig.
 Stelmach M. 1981. Kancelaria pruskich urzędów administracji państwowej na przykładzie rejencji w latach 1808-1945. Szczecin.
 Topographisch-statistisches Handbuch für den Regierungsbezirk Danzig. 1869. Danzig.

SUMMARY

Administration of the state-owned forests in the territory of the Gdańsk Regional Directorate of the State Forests National Forest Holding in years 1868-1914

Forest administration in the Gdańsk Regional Directorate of the State Forests between 1868 and 1914 was an important fragment of functioning of the German State. From the 1860s, it also became an important instrument of reaching political goals. One of the occupant's main targets was to take over the largest possible amount of land from Polish hands. The effectiveness

of these operations is well shown in nearly 43 thousand hectares of land and forests taken over by the German state between 1860 and 1910. In general, those areas were then passed to state forests administration. It is worth mentioning that these lands went under the ownership of the state treasury after Poland had regained independence.

Forest administration reforms started in 1868 were first of all the result of the constantly growing area of forestland. The average area of a Forest District in the period under study amounted to no more than 7 thousand hectares, while that of an Inspectorate – to 40 thousand hectares. These relatively small Forest Districts, given the prevailing infrastructure and management methods, were to ensure efficient forest administration.

In the period under study, forest administration consisted of four tiers with Director of the State Forests at the head of it. Forest Inspectorates usually comprising several Forest Districts constituted the second tier. The third tier consisted of Forest Districts usually headed by District Forest Managers or Masters of Forests. Forest Ranges, later Forest Protection Units, which were managed, depending on their size, by Forest Rangers, Masters of Forest Protection or Forest Keepers formed the last tier.